

Asociația „La Maison Roumaine”

28 iunie 1940

**Noi perspective asupra unei
tragedii românești**

Ion Șișcanu, Igor Cașu, Mihai Țurcanu,
Iurie Colesnic, Octavian Țicu

Culegere de contribuții îngrijită de Dorin Dușciac

PARIS 2018

Cuvânt înainte

În acest An Centenar 2018 comemorăm împlinirea a 78 de ani din momentul producerii unui act dureros pentru întreaga suflare românească: anexarea, la 28 iunie 1940, a Basarabiei și a Nordului Bucovinei de către URSS. Produs în virtutea prevederilor Protocolului secret al Pactului Ribbentrop-Molotov semnat cu 10 luni mai devreme la Moscova, raptul teritoriilor românești de către colosul bolșevic din Est a avut loc într-o atmosferă de neputință și de lașitate a marilor puteri occidentale. Astăzi, la aproape opt decenii de la acea agresiune armată, națiunea română mai este despărțită de frontiera de pe Prut care a fost decisă prin complicitate criminală de cei doi dictatori sângeroși ai secolului XX, Hitler și Stalin.

Asociația „La Maison Roumaine” (Casa Românească) din Paris consideră că unitatea națională a tuturor românilor este indisolubil legată de promovarea adevărului și de păstrarea memoriei. Așa a apărut ideea alcătuirii unei culegeri de contribuții succinte ale mai multor istorici români basarabeni, despre momentul tragic 28 iunie 1940. Ea este și o formă de cinstire a celor care au luptat pentru unitatea neamului românesc.

La rugămintea domnului Prof. Dr. Alexandru Herlea, Președinte al Asociației „La Maison Roumaine”, m-am angajat în această acțiune și am solicitat pentru o scurtă culegere contribuții ale istoricilor din Republica Moldova, domnii profesori Ion Șișcanu, Mihai Țurcanu, Igor Cașu, Iurie Colesnic și Octavian Țicu.

Originale și inedite, textele prezentate aici oferă o viziune nouă, detaliată, circumstanțiată, bazată pe documente de arhivă cercetate recent, și pe mărturiile ale oamenilor epocii despre marea dramă prin care au trecut basarabienii și bucovinenii de nord în vara anului 1940. Lucrarea le va fi de folos tuturor celor care doresc să se informeze din surse veridice documentate, și să afle cât mai multe lucruri despre istoria noastră, a tuturor românilor.

Asociația „La Maison Roumaine” din Paris (Franța) adresează sincere cuvinte de mulțumire celor 5 distinși contribuitori, care își aduc în acest fel un aport extraordinar la promovarea adevărului istoric cu referire la trecutul poporului român.

Dorin Dușciac, membru al Asociației „La Maison Roumaine”
Paris, Franța

CUPRINS

Contextul internațional în care Uniunea Sovietică a ocupat teritoriile românești, 1940, de **Ion Șișcanu**.....3

Ocuparea Basarabiei și Bucovinei de Nord de către Armata Roșie, 28-29 iunie 1940. Noi detalii din arhiva poliției politice sovietice din Kiev, de **Igor Cașu**.....9

SUA și anexarea Basarabiei de către sovietici (26-28 iunie 1940), de **Mihai Țurcanu**.....18

... Nimic nu se uită..., de **Iurie Colesnic**.....27

Tragedii la indigo: paralele istorice ale destrămării României în 1940, ale Republicii Moldova în 1992 și ale Ucrainei în 2014, de **Octavian Țicu**.....38

Contextul internațional în care Uniunea Sovietică a ocupat teritoriile românești, 1940

de Ion Șișcanu

În 1918 România își realizase obiectivul fundamental – unitatea națională. La rândul său, în anii revoluției și războiului civil, Rusia Sovietică pierduse fostele poziții ale Imperiului rus pe arena internațională și teritorii în Europa de Est. În această situație, conducerea statului sovietic putea să accepte statutul de putere regională sau să înceapă, din nou, lupta pentru revenirea printre Marile Puteri. Conducerea sovietică a ales alternativa a doua, asumându-și conceptul revoluției mondiale care îmbina noua ideologie și sarcinile tradiționale ale politicii externe privind consolidarea influenței Rusiei în lume. Obiectivul strategic al politicii externe a Kremlinului devenise revizuirea globală a sistemului relațiilor internaționale, stabilit după Primul Război Mondial, ceea ce presupunea că Anglia, Franța și aliații acestora, care pledau pentru menținerea sistemului de tratate de la Versailles, deveneau inamicii principali ai Rusiei.

Atitudinea ostilă a U.R.S.S. față de România își trăgea rădăcinile din primii ani ai relațiilor româno-sovietice, când Rusia a rupt relațiile diplomatice cu fostul său aliat în războiul mondial, și a continuat, cu intensitate diferită, în funcție de conținutul discuțiilor dintre cele două părți privind problema Basarabiei și a Tezaurului românesc, aflat la Moscova. Apogeul aversiunii antiromânești în această perioadă l-a reprezentat formarea Republicii Autonome Moldovenești, în componența R.S.S. Ucrainene, cu scopul declarat și puternic mediatizat de a ocupa teritoriile românești și a extinde revoluția proletară în Balcani și Europa de Est. Reluarea relațiilor diplomatice dintre cele două țări a atenuat, pentru o perioadă scurtă, pretențiile

sovietice asupra Basarabiei și caracterul ostil al propagandei privind România.

În contextul în care sistemul de relații internaționale în Europa devenea tot mai confuz și chiar obscur, relaxarea survenită în relațiile dintre cele două state – U.R.S.S. și România – a avut o durată foarte scurtă, ajungându-se, iarăși, într-o stare de tensiune în legătură cu semnarea, la 23 martie 1939, la București, a „Tratatului asupra promovării raporturilor economice între România și Germania”, care a provocat la Moscova un șir de supoziții și versiuni dintre cele mai nefondate.

Orientarea Uniunii R.S.S. către apropierea cu Germania hitleristă, demarată în primăvara lui 1939, a exercitat, până la 23 august, o influență ne semnificativă asupra relațiilor sovieto-române. Însă semnarea Pactului sovieto-german de neagresiune și a protocolului adițional a fost urmată de schimbări esențiale în ceea ce privește motivarea politicii externe ulterioare a Uniunii Sovietice. Prin semnarea acestui document U.R.S.S. încălca prevederile Pactului Briand-Kellogg, ale protocolului de la Moscova și ale Convenției de la Londra, la care aderase.

Nu este greu să ne dăm seama că între U.R.S.S. și Germania hitleristă a fost încheiată o înțelegere de război, deoarece schimbări teritoriale și politice în regiuni ce aparțineau unor state terțe puteau avea loc numai în urma unui război sau a aplicării forței. Așadar, prin consens, a fost pusă baza împărțirii Europei de Est. Punctul 3 al Protocolului adițional secret menționa interesul U.R.S.S. pentru Basarabia: „În privința Europei sud-estice, partea sovietică subliniază interesul pe care-l manifestă pentru Basarabia. Partea germană își declară totalul dezinteres față de aceste teritorii”¹.

---

¹ *Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia*, Chișinău, Universitas, 1991, p. 7

Desfășurarea evenimentelor ulterioare în spațiul de la Marea Baltică la Marea Neagră s-a înscris întocmai în aranjamentul sovieto-german din 23 august 1939. Ultimul act avea să fie „jucat” în Sud-Estul Europei, adică în România.

Ulterior, în scopul realizării punctului 3 al Protocolului adițional secret la Pactul sovieto-german de neagresiune, Uniunea Sovietică acționa în trei direcții principale: intimidarea României prin mijloace politice și diplomatice, pregătirea unui război împotriva acestei țări și finalizarea negocierilor cu partenerul său, Germania nazistă, privind interesul pe care prima îl manifesta pentru Basarabia.

În contextul războiului cu Finlanda, chestiunea Basarabiei a fost suspendată. Cu toate acestea, chiar și în situația când Armata Roșie se împotmolise în aspiratul „război fulger” împotriva Finlandei, Moscova nu renunța la intimidarea României, folosind deopotrivă propaganda și procedee diplomatice perfide. Evitând să recunoască sub orice formă drepturile incontestabile ale României asupra Basarabiei, Moscova înțelegea să-și manifeste, în mod constant, revizionismul sub diverse forme. Astfel, în ianuarie 1940, Secția Științifică și de Redactare Cartografică a Direcției Principale de Geodezie și Cartografie din Moscova a editat și tipărit „*Harta Statelor Peninsulei Balcanice*”, pe care Basarabia este hașurată în aceeași culoare ca și Uniunea Sovietică².

De îndată ce războiul sovieto-finlandez a luat sfârșit, Moscova a redeschis problema Basarabiei. La 29 martie 1940, guvernul sovietic și-a anunțat decizia de a „rezolva” problema Basarabiei. În cuvântarea rostită în cadrul sesiunii a VI-a a Sovietului Suprem al U.R.S.S., comisarul de externe V. M. Molotov declara: „[...] *Printre țările vecine din Sud amintite mai înainte este una cu care nu avem un pact de neagresiune,*

---

² Arhivele Ministerului Afacerilor Externe a României, fond Conferința Păcii, Paris, 1946, vol. 125, f. 45

*România. Aceasta se explică prin existența unei chestiuni litigioase nerezolvate, cea a Basarabiei, a cărei anexiune de către România nu a fost niciodată recunoscută de U.R.S.S., deși aceasta nu a pus niciodată chestiunea înapoierii Basarabiei pe cale militară*³.

Acest discurs al lui Molotov, a trezit uimirea și neliniștea oamenilor politici din România. Alexandru Cretzeanu, secretar de stat la Ministerul Afacerilor Străine, comentând cuvântarea lui V. Molotov, avea să spună: „Așadar, Kremlinul a hotărât să ignore nu numai Pactul Briand-Kellog ci și Convenția pentru definirea agresorului. În acest caz, nu ar trebui decât să ne reamintim ce s-a întâmplat în Polonia, Finlanda și în cele trei republici baltice, care toate avuseseră acorduri formale și specifice de neagresiune cu Uniunea Sovietică”⁴.

La 1 aprilie, ziarul american „Daily Herald” publica articolul „Stalin încearcă o înțelegere în problema Basarabiei” în care se spunea că „în urma discursului ținut de Molotov în fața sovietului Suprem, concluzia la care au ajuns cercurile diplomatice din capitalele europene este că Stalin pregătește o nouă ofensivă, de data aceasta prin mijloace diplomatice, utilizând problema Basarabiei, a cărei anexare de către România nu a fost niciodată recunoscută de Moscova”. După cum Polonia Orientală și statele baltice au constituit „cheia” diplomației sovietice în anul 1939, afirma autorul, se pare că problema Basarabiei va forma resortul activității politice sovietice în cursul anului 1940, linia politică a lui Stalin fiind bine hotărâtă și mărturisită în mod public⁵.

Ziarul parizian „L’Epoque” scria la 3 aprilie: „Nu mai există nicio îndoială asupra faptului că Moscova se gândește

---

³ Relațiile româno-sovietice. Documente, vol. II, București, Editura Fundației Culturale Române, 2003, p. 3, p. 295

⁴ Alexandru Cretzeanu, Ocazia pierdută, Iași, Institutul European, 1998, p. 43

⁵ Vitalie Văratie, Preliminarii și raptul Basarabiei și nordului Bucovinei, 1938-1940, București, Libria, 2000, p. 243

la o nouă acțiune militară. Aluzia lui Molotov asupra Basarabiei o dovedește îndeajuns. Rămâne a se vedea care va fi momentul pe care U.R.S.S. îl va alege pentru aceasta”⁶.

Între timp, U.R.S.S. declanșase pregătirea operațiunii militare de ocupare a Basarabiei și Bucovinei de Nord. Schimbarea situației internaționale în Europa a determinat Moscova să accelereze pregătirile pentru realizarea prevederilor articolului 3 din protocolul adițional secret la Pactul sovieto-german de neagresiune. În același timp în care litoralul baltic era atras în orbita Moscovei, Stalin și-a întors privirea la sud-vest către România

Momentul ales de Kremlin, care se adresa oficial României cu cereri ultimative privind cedarea neîntârziată și integrală a Basarabiei și nordului Bucovinei avea o profundă încărcătură politică și emoțională. Era după capitularea Franței la 22 iunie 1940, aliatul numărul unu al României. Diplomatul român Alexandru Cretzeanu scria în cartea sa intitulată *Oazia pierdută*, că vestea căderii Franței a avut în România „*dimensiuni înspăimântătoare*” deoarece, în acel moment, se stinsese „*farul care timp de un secol a luminat progresul națiunii noastre*”⁷.

La 23 iunie 1940, Molotov îl informa pe Schulenburg, ambasadorul Germaniei la Moscova, că problema Basarabiei și Bucovinei nu mai suferă nici un fel de amânare, subliniind că Uniunea Sovietică va recurge la forță în situația în care litigiul nu s-ar rezolva pe cale pașnică. La observația lui Ribbentrop că Bucovina nu a aparținut niciodată Rusiei, Molotov a acceptat să-și limiteze pretențiile numai la nordul Bucovinei.

Încheind pregătirile militare și având concursul Germaniei și pe cel al Italiei, guvernul sovietic a prezentat Bucureștilor două note ultimative, la 26 și 27 iunie 1940, pretinzând cedarea imediată a Basarabiei și, „*în calitate de*

---

⁶ Ibidem, p. 250

⁷ Alexandru Cretzeanu, op. cit., p. 64

recompensă pentru dominația de 22 de ani a României în Basarabia”, nordul Bucovinei.

Notele ultimative ale Guvernului sovietic, adresate Guvernului român, acte de punere în aplicare a înțelegerii dintre Stalin și Hitler, urmate de ocuparea prin forță, începând cu 28 iunie 1940, a Basarabiei, nordului Bucovinei și ținutului Herța, împotriva voinței populației din aceste teritorii românești, au prezentat, în mod clar, o încălcare flagrantă a suveranității, integrității și independenței României, o expresie directă și brutală a „dreptului forței” în relațiile internaționale.

România, total izolată pe plan internațional, ca urmare a evoluțiilor neașteptate în desfășurarea ostilităților, a presiunilor din toate părțile, a decis să cedeze. În răspunsul la cea de a doua notă sovietică, guvernul român a comunicat Moscovei că, pentru a evita un conflict armat, se vede silit să ia în considerare pretențiile U.R.S.S., menționând foarte clar că admitea evacuarea provinciilor, ceea ce nu era echivalent cu cedarea acestora.

Ocuparea Basarabiei și Bucovinei de Nord de către Armata Roșie, 28-29 iunie 1940. Noi detalii din arhiva poliției politice sovietice din Kiev

de Igor Cașu

După cum se știe, Unirea Basarabiei cu România în 1918 nu a fost recunoscută de Uniunea Sovietică. Inițial, Moscova a încercat recuperarea disperată a regiunii care avea o importanță strategică deosebită oferind accesul la Gurile Dunării, prin organizarea unor rebeliuni în interiorul Basarabiei (“război hibrid”, am spune astăzi). În acest sens se remarcă rebeliunea de la Tighina din mai 1919, la care a participat, printre alții, și Grigorii Borisov Starîi, viitorul președinte al Sovietului Comisarilor Norodnici al RASSM, executat în octombrie 1937, timpul Marii Terori. Ultima și cea mai de amploare rebeliune organizată de serviciile secrete sovietice este cea de la Tatarbuniar din 15 – 17 septembrie 1924 care de asemenea a suferit eșec, fiind nevoie de intervenția nu numai a trupelor de jandarmi, dar și a unităților Armatei Române. Ca urmare a acestui episod, Stalin decide crearea unei republici autonome moldovenești în stânga Nistrului ca strategie de internaționalizare a ceea ce sovieticii numeau problema basarabeană. În actul de constituire al RASSM din 12 octombrie 1924 se preciza că hotarul de vest al autonomiei era linia râului Prut, iar capitala permanentă este orașul Chișinău. Cu alte cuvinte, sovieticii așteptau momentul potrivit pentru a ocupa Basarabia, atunci când situația internațională va deveni favorabilă în acest sens. În iunie 1940 acel moment, din punctul de vedere al lui Stalin, sosise. Germania tocmai îngenunchease Franța, astfel România lipsindu-se de cel mai important și ferm susținător al hotarelor și securității sale. Moscova decise că vremea aplicării prevederii privind Basarabia din protocolul secret al Pactului nazisto-sovietic,

numit și Ribbentrop-Molotov, încheiat un an mai devreme la 23 august 1939, tocmai sosise.

La operația de “eliberare” a Basarabiei și Bucovinei de Nord a participat un contingent militar sovietic impresionant, constând din aproape întreg efectivul districtelor militare Kiev și Odessa, adică 32 divizii de infanterie, 2 divizii de infanterie motorizată, 6 divizii de cavalerie, 11 brigăzi de tancuri, 3 brigăzi de avioane, 16 regimente de artilerie grea și alte unități auxiliare⁸. Forțele sovietice care alcătuiau astfel un contingent de cca. 500 mii persoane erau conduse de Gh.K. Jukov, comandantul grupului “Sud” al Armatei Roșii, consacrat prin victoriile împotriva japonezilor de la Halhin-Hol un an mai devreme. În timp ce sunt cunoscute în detaliu tratativele sovieto-române din perioada interbelică referitoare la Basarabia, precum și preliminarile diplomatice ale cedării provinciei pruto-nistrene, nu cunoaștem încă o serie de aspecte ce țin de campania militară sovietică la Vest de Nistru. Și anume, în ce măsură au fost înregistrate ciocniri între cele două armate, ce accidente au intervenit atât în ce ține de evacuarea Armatei Române, cât și de forțarea Nistrului de către Armata Roșie.

O sursă importantă pentru elucidarea acestor momente e constituită din dosarele poliției politice sovietice de la Kiev, aparținând fostului KGB al RSS Ucrainene. Astfel, într-un raport al trupelor de grăniceri din Ucraina adresat lui Ivan Serov, șeful NKVD al RSSU din data de 30 iunie 1940 sunt semnalate mai multe incidente legate de trecerea Nistrului de către Armata Roșie, unele având consecințe letale. Spre exemplu, în segmentul aflat sub controlul detașamentului 23 de Grăniceri, în raza județului Hotin, aproximativ la orele 15.00 în ziua de 29 iunie a fost înregistrat un incident în urma căruia și-au pierdut viața 40 de soldați sovietici. Cauza

---

⁸ I. Șișcanu, V. Văratec (eds.) *Pactul Ribbentrop-Molotov și consecințele sale pentru Basarabia*, Chișinău, Universitas, 1991, p. 80

incidentului a fost faptul că barca cu pontoane fusese supraîncărcată, ceea ce a provocat naufragierea acesteia în largul Nistrului⁹. Acest lucru arată gradul de pregătire a unor unități ale Armatei Roșii în ce privește capacitatea de îmbarcare, dar și lipsa îndemânării înotului în rândurile recruților, precum și a lipsei unui serviciu adecvat de intervenție în caz de necesitate.

Au fost înregistrate și alte incidente cu urmări letale, precum cel din seara zilei de 29 iunie, din jurul miezului nopții, când un ofițer al trupelor de grăniceri din sectorul detașamentului 24 Grăniceri se deplasa din partea dreapta spre partea stângă a Nistrului și nu a mai ajuns la destinație. Versiunea invocată de conducerea trupelor de grăniceri era aceea că s-a înecat¹⁰. Alte detalii interesante se referă la trupele sovietice care au ocupat pichetele de grăniceri românești de pe malul drept al Nistrului și ce au găsit în urma retragerii autorităților. Pe linia Nistrului erau înregistrate numeroase pichete de grăniceri, de la nord spre sud: pe segmentul detașamentului 23 de grăniceri – 19 pichete; a detașamentului 24 – 16 pichete; a detașamentului 25 – 49 de pichete; a detașamentului 79 – 25; 2 – 46, 96 – 15 și a detașamentului 97 – nu mai puțin de 19 pichete de grăniceri românești¹¹. Multe dintre acestea, precum și posturile de jandarmi din preajma lor, nu au avut timp suficient pentru evacuare, dată fiind rapiditatea cu care au înaintat trupele sovietice. Numărul acestora poate părea exagerat, dar în mare acesta corespundea numărului de localități aflate în preajma râului Nistru, expuse unui pericol permanent din partea sovietică. Din cauza înaintării rapide a ocupantului, dar și din lipsa unor ordine explicite și la timp privind evacuarea, nu de puține ori arhiva și

---

⁹ Arhiva Serviciului de Securitate al Ucrainei, Kiev (ASBU), Fond 16, inventar 33, dosar 7, filele 24-25

¹⁰ ASBU, F. 16, inv. 33, d. 7, f. 25

¹¹ ASBU, F. 16, inv. 33, d. 7, f. 21-23

alte documente valoroase ale unor unități românești au fost confiscate de către autoritățile sovietice de ocupație. Fenomenul nu este nicidecum unul izolat sau circumscribit localităților de frontieră de pe Nistru. Nici orașul Chișinău nu a fost o excepție de la acest fenomen unde trupele sovietice aeropurtate aterizează în după amiaza zilei de 28 iunie 1940, Același lucru a fost valabil și în cazul unor localități de pe linia râului Prut, unde la fel sovieticii puseseră piciorul încă din amiaza-seara zilei de 28 iunie. Aceste documente capturate au fost utilizate ulterior pentru a identifica agenți sau informatori ai administrației române, persoane de încredere sau pur și simplu loiale, etichetate de sovietici drept „colaboraționiști” și condamnați ulterior la diferite termene de detenție sau lagăr de concentrare¹².

Alte informații interesante devenite accesibile recent cercetătorilor în arhiva poliției politice sovietice din Kiev privesc contextul regional al ocupării sovietice a Basarabiei și Nordului Bucovinei. Astfel, un raport al NKVD al RSS Ucrainene din 4 iulie 1940 se referă la starea de spirit din Ungaria în condițiile cedărilor teritoriale ale României, precum și la mobilizarea armatei maghiare la frontiera cu România. Istoriografia comunistă din România a stăruit foarte mult asupra acestui aspect, a pericolului maghiar, dar și a celui bulgar, în contextul creat în vara anului 1940. Istoriografia românească post-decembristă, la rândul său, a considerat de multe ori exagerată chestiunea pericolului pe care le prezentau Ungaria și Bulgaria în zilele și imediat după ocupația sovietică a teritoriilor românești din Est. Documentele de la arhiva SBU din Kiev tind însă să susțină teza mai veche, potrivit căreia

---

¹² Asupra acestui subiect a se vedea Mariana Țăranu, *Moldova de la Est de Prut în timpul primei ocupații sovietice, 1940-1941*, Sibiu, Astra, 2010; Igor Cașu, *Dușmanul de clasă. Represiuni politice, violență și rezistență în R (A)SS Moldovenească*, Chișinău, Cartier, 2015, p. 119-184

autoritățile de la București aveau totuși temeri justificate cu privire la pericolul maghiar. Mai exact, potrivit raportului amintit, se preciza că după informațiile parvenite din mai multe surse, “în Ungaria continuă campania de mobilizare în vederea unui război cu România cu scopul anexării Transilvaniei”. Documentul mai menționează, că pe 29 iunie s-a declarat mobilizarea totală a rezerviștilor, inclusiv a celor în vârstă, iar concentrarea principalelor forțe armate la hotarul cu România s-a început cu o zi mai devreme, pe 28 iunie 1940¹³. În acest sens, ar fi interesant de coroborat aceste date cu alte surse în vederea stabilirii unei eventuale coordonări la nivel diplomatic între Moscova și Budapesta a eforturilor de izolare a României chiar în ziua când trupele sovietice aveau să treacă Nistrul. După datele serviciilor de informații sovietice, autoritățile românești erau extrem de îngrijorate de concentrarea trupelor maghiare la hotarele sale și au întreprins măsuri de descurajare a unui eventual atac prin trimiterea unor importante efective militare la frontiera cu Ungaria¹⁴.

Poate nu lipsit de importanță este un alt detaliu desprins dintr-o trecere în revistă a unor evenimente de la sfârșitul lui iunie – începutul lui iulie 1940, printre care este și știrea potrivit căreia la Odessa la ora 22.00 în data de 29 iunie a sosit delegația României pentru începerea negocierilor cu partea sovietică privind o serie de probleme legate de evacuarea Basarabiei și Nordului Bucovinei (despre care a scris cu lux de amănunte Ion Șișcanu¹⁵). Detaliul care nu este poate lipsit de importanță – deși la nivel simbolic – este că delegația română vine la Odesa cu nava *Transilvania*¹⁶.

---

¹³ ASBU, F. 16, inv. 33, d. 7, f. 36

¹⁴ ASBU, F. 16, inv. 33, d. 7, f. 36

¹⁵ *Basarabia în contextul relațiilor sovieto-române. 1940*, Chișinău, Editura Civitas, 2007

¹⁶ ASBU, F. 16, inv. 33, d. 7, f. 24

Întâmplător sau nu, nava are anume această denumire, dar se pare că România vrea să sugereze și pe această cale cât de importantă era pentru ea păstrarea Transilvaniei în componența sa acum, după pierderea Basarabiei și Bucovinei de Nord.

În concluzie, după cum se poate observa, unele documente descoperite recent în arhiva SBU de la Kiev – deși nu neapărat spectaculoase și ieșite din comun – ne ajută să înțelegem mai bine contextul general în care a avut loc ocuparea teritoriilor de est ale României în vara anului 1940. Acestea aruncă și o nouă lumină asupra trecerii Nistrului de către Armata Roșie, prin accidentele letale care au avut loc și care, l-a rândul lor, reflectă gradul de pregătire al trupelor sovietice în depășirea unor situații excepționale. Aceste informații nu schimbă fundamental înțelegerea noastră a evenimentelor din 28 iunie – 3 iulie 1940, dar completează tabloul cunoscut cu detalii demne de interes atât pentru istoricul de meserie, cât și pentru împătimiții de cunoaștere a trecutului, cititorul de rând.

Imagini inedite din Arhiva Națională a Republicii Moldova,
28 – 29 iunie 1940, furnizate de I. Cașu

Imagini inedite din Arhiva Națională a Republicii Moldova,
28 – 29 iunie 1940, furnizate de I. Cașu

Imagini inedite din Arhiva Națională a Republicii Moldova,
28 – 29 iunie 1940, furnizate de I. Cașu

SUA și anexarea Basarabiei de către sovietici (26 – 28 iunie 1940)

de Mihai Țurcanu

Urmărind observațiile diplomaților americani din august 1939 și până către 26 iunie 1940, în special ale celor de la București, dar și din alte părți, mai cu seamă de la Moscova, și chiar unele materiale din presa americană din această perioadă, intenția sovieticilor de a cuceri Basarabia după semnarea Pactului Ribbentrop-Molotov se arată foarte clar. În paralel cu faptul că americanii semnalează constant această intenție, demonstrând că ea urma să devină realitate într-un timp foarte apropiat, ei mai constată cu consternare că cercurile guvernante ale României se complăceau în convingerea greu de explicat că frontiera basarabeană nu era amenințată de nici un pericol¹⁷. Drept urmare, diplomații și experții militari americani observau cu uimire că guvernul român nu lua nici un fel de măsuri pentru consolidarea capacității de apărare a țării, întâi de toate a graniței de pe Nistru, că armata română era insuficient dotată cu armamentul și echipamentul corespunzător, spiritul de luptă al trupelor era foarte scăzut, ostașul de rând era cu moralul la pământ, o bună parte a ofițerilor erau lipsiți de conștiința datoriei, în schimb diplomații români îi asigurau pe colegii lor americani că armata română era în stare să reziste atacului bolșevic¹⁸. Dar, deși știau mai bine decât românii ce urma să se

---

¹⁷ Steinhardt to the Secretary of State, 27 aprilie 1940, 740.0011 European War 1939/ 2536, în A.N.R., fond Microfilme S.U.A., inventar 1805, rola 662; The Charge in the Soviet Union (Thurston) to the Secretary of State, May 20, 1940, în FRUS, 1940, vol. I, p. 465-466

¹⁸ Ratay, Rumania. Comments on current events, July 15, 1940 (no. 28), Report no. 2546, în A.N.I.C., fond Microfilme S.U.A., inventar

întâmples cu Basarabia, americanii au refuzat să coopereze cu guvernul român pentru a-i determina pe sovietici să renunțe la agresivitate în relația lor cu România¹⁹.

Nu este însă lipsit de interes faptul că americanii remarcau, că pînă și în ajunul invadării Basarabiei, românii erau siguri că nu exista nici un pericol. Chiar în seara zilei de 26 iunie, Ministrul român la Moscova Davidescu îl informa pe însărcinatul cu afaceri american că nu existau nici un fel de ciocniri militare la hotarul basarabean²⁰ și, de asemenea, că nu aveau loc nici un fel de negocieri româno-sovietice cu privire la „transferul” Basarabiei din componența României în cea a U.R.S.S. Davidescu i-a mai spus diplomatului american că guvernul român ar fi refuzat discutarea unei asemenea posibilități, în cazul în care ea ar fi fost înaintată de partea sovietică²¹. Atunci când zvonurile cu privire la intenția U.R.S.S. de a anexa nu doar Basarabia, ci și Bucovina, au fost confirmate, Gunther arăta că dacă discursurile în Consiliul de coroană, convocat de Carol al II-lea, au fost „foarte belicoase”, atunci „pînă în acel moment, regele nu a oferit nici un indiciu cu privire la opinia sa”. Ministrul american mai confirmă că autoritățile române au informat Germania, Italia, Turcia, Grecia și Iugoslavia despre conținutul ultimatumului sovietic,

---

1607, rola 632. Informațiile cu privire la iminența acțiunii decisive sovietice în Basarabia erau destul de precise în presa americană, ziarul „The New York Times” informînd de pildă publicul american că „Rusia va ocupa în curînd Basarabia fără opoziție germană”: *Boncescu către DIGEPRES, 19 iunie 1940, (nenumerotat)*, în Arhivele M.A.E., fond Washington, vol. 233

¹⁹ *The Secretary of State to the Minister in Rumania (Gunther), June 7, 1940*, în FRUS, 1940, vol. 1, p. 474; Episodul respectiv se regăsește și la Bernard Cook, *Statele Unite și problema Basarabiei*, în *Magazin Istoric* din ianuarie 2013, p. 38-39

²⁰ Știrile cu privire la aceste ciocniri au început să circule în presa americană (AP) încă de pe 25 iunie: *Boncescu către DIGEPRES, 25 iunie 1940*, în Arhivele M.A.E., fond Washington, vol. 233

²¹ *The Charge in the Soviet Union (Thruston) to the Secretary of State, June 27, 1940*, în FRUS, 1940, vol. 1, p. 479

dar „răspunsul fiecărui guvern consultat de România a fost de a adopta o atitudine conciliantă și, în consecință, s-a opinat că „ar fi fost o sarcină disperată de a rezista singuri împotriva Uniunii Sovietice”²². În această privință, presa din S.U.A. publica, chiar la 26 iunie, știri „din izvor diplomatic” că „Germania sfătuiește România să cedeze Basarabia fără luptă”²³, iar ziarul „The Pittsburgh Press” observa că nemții au manifestat aceeași atitudine în cazul Basarabiei ca și în cel al ocupației sovietice a republicilor baltice²⁴. Atașatul militar Ratay, care în după-amiaza zilei de 27 iunie căuta să afle detalii despre reacția autorităților române de la „oameni de obicei informați, dar care acum nu păreau să aibă nici cea mai mică idee despre ce se va întâmpla, fiind siguri însă de un lucru, și anume că românii nu se vor bate”, a discutat ultimatumul cu atașatul militar german la București, colonelul A. Gerstenber. Acesta i-a comunicat următoarele: „*Această situație neplăcută le va fi românilor o lecție. Ei ar fi trebuit să renunțe la garanțiile britancie cu multă vreme în urmă*”. Ratay mai remarcă faptul că sovieticii aveau o conduită atât de agresivă, încât împiedicau desfășurarea normală a comunicațiilor între M.A.S. al României și ministrul de la Moscova - Davidescu²⁵. Tot atunci Gunther comunică Departamentului de Stat că atitudinea britanicilor referitoare la ultimatumul sovietic „nu

---

²² Ibidem, *The Minister in Rumania (Gunther) to the Secretary of State, June 27, 1940*, p.480-481; v. și nota de subsol nr. 43 de la p. 481

²³ *Boncescu către DIGEPRES, 26 iunie 1940*, în Arhivele M.A.E., fond Washington, v. 233

²⁴ *Stalin believed preparing for future expansion*, în „The Pittsburgh Press” din 27 iunie 1940. La subiectul distanțării Germaniei și Italiei de România în contextual ultimatumului sovietic, v. G. Ciorănescu, *Bessarabia...*, p. 112-113

²⁵ Ratay, *Rumania. Comments on current events, July 15, 1940 (no. 28), Report no. 2546*, în A.N.I.C., fond Microfilme S.U.A., inventar 1607, rola 632. La același subiect v. și V. F. Dobrinescu, *Bătălia...*, p. 156-157

era clară și că Gafencu a cerut amânarea mobilizării generale „din cauza impresiei pe care ar fi putut-o cauza”.

Foarte curînd, Însărcinatul cu afaceri american de la Moscova își informa superiorii săi de la Departamentul de Stat despre conținutul celei de-a doua note din 27 iunie și despre faptul că guvernul lui Carol a acceptat termenii ultimativi înaintați de sovietici, trupele cărora, fără a ține cont de rugămintea României de a prelungi termenii de evacuare, au trecut Nistrul la ora 14:00²⁶. De la București, Gunther transmitea și el că ocuparea Basarabiei era înfăptuită de Armata Roșie „înainte de termen”, iar retragerea armatei române și a refugiaților era haotică și însoțită de incidente, fiind împiedicată în mod intenționat de sovietici. Expertul militar american Ratay semnala că aprecierea Statului Major al armatei române, după care Armata Roșie nu putea lansa un atac coordonat masiv împotriva României, s-a dovedit a fi greșită. Statul Major, explică el în continuare, nu a ținut cont de faptul că cel mai mare pericol din partea sovieticilor nu era reprezentat de infanteria acestora, ci de aviație și trupele de desant²⁷. Informația aceasta pare să fie confirmată indirect de rapoartele care circulau la 27 iunie în presa americană, conform cărora România ar fi cedat aproape fără luptă superioritatea aeriană asupra Basarabiei și Bucovinei, suspendând chiar în acea zi toate zborurile din București către Iași, Chișinău, Cetatea Albă și Cernăuți în urma unor ciocniri limitate între avioanele de vânătoare românești și cele

---

²⁶ Ibidem, *The Charge in the Soviet Union (Thruston) to the Secretary of State, June 28, 1940*, p. 484-485. Textul notelor schimbate de România și U.R.S.S. între 26 și 28 iunie a ajuns aproape imediat în presa americană: *Moscow's Statement on Rumania*, în „The New York Times” din 29 iunie 1940

²⁷ Ratay, *Rumania. Comments on current events, July 15, 1940 (no. 28)*, Report no. 2546, în A.N.I.C., fond Microfilme S.U.A., inventar 1607, rola 632

sovietice (în care a fost doborât un aparat sovietic)²⁸. Acceptarea notei ultimative din 27 iunie a fost reflectată ca un eveniment de mare importanță în presa de peste ocean, titlurile articolelor care au umplut primele pagini ale marilor cotidiene fiind adeseori foarte sugestive, de ex.: *Sfârșitul epocii de aur pentru regatul lui Carol*²⁹, *România se închină roșilor și cedează Basarabia*³⁰, *România se apleacă în fața Rusiei*³¹, etc. Mai multe ziare americane au publicat informații transmise de corespondenții de la Berlin care scoteau în evidență rolul pervers jucat de Germania și Italia în anexarea sovietică a Basarabiei³².

Circumstanțele din teren în urma cedării și de pe parcursul evacuării Basarabiei și Bucovinei de Nord și-au găsit reflectarea în mai multe surse americane. Astfel, ciocnirile sângeroase din Bucovina între trupele române și cele sovietice au fost provocate de trecerea celor din urmă „peste limitele convenite”, transmitea Associated Press³³, iar Ratay, raporta superiorilor la Departamentul de Război că în urma „retragerii dezastruoase și dezorganizate din Basarabia, în timpul căreia nu se poate spune că s-a acoperit de glorie”, starea morală a armatei române „era cea mai proastă cu

---

²⁸ *Russ-Rumanian clash halts air service to Bessarabia*, în „The Baltimore Sun” din 27 iunie 1940

²⁹ „The Philadelphia Inquirer” din 28 iunie 1940; La același subiect v. și *Rumania yields to Soviet, Army rushes to Hungary*, în „The Cincinnati Inquirer” din 28 iunie 1940

³⁰ *Ibidem*

³¹ „The Los Angeles Times” din 28 iunie 1940

³² De exemplu: *Germany and Italy reported to have sanctioned Russ action*, în „The Los Angeles Times” din 28 iunie 1940; *Nazis back Russ move* în același ziar din 29 iunie; *Axis-Soviet deal behind Rumanian coup, Nazis say* în ³² „The Philadelphia Inquirer” din 28 iunie 1940

³³ *Boncescu către DIGEPRES, June 29, 1940*, în Arhivele M.A.E., fond Washington, v. 233

putință”³⁴. În documentele diplomatice americane este reflectat comportamentul și atitudinea agresivă pe care minoritățile entice din Basarabia, profitând de slăbiciunea și dezorganizarea provocate de haosul retragerii dezorganizate, au manifestat-o față de armata română, față de funcționarii și refugiații care căutau să se adăpostească la vest de Nistru³⁵. Ambasadorul american la București, Mott Gunther, confirmă și el că „în contextul ocupării rusești a Basarabiei și Bucovinei de nord, grupuri de evrei, beneficiind de protecția rușilor, au profitat de această ocazie pentru a se răfui [cu armata, funcționarii, ș.a. – M. T.] și au avut loc multe incidente, unele fiind dintre cele mai sângeroase. Evreii din restul României și-au manifestat deschis satisfacția față de ocupația rusească... Evreimea presupus loială României nu a emis nicio declarație de dezavuare sau condamnare a acțiunilor coreligionarilor lor”³⁶. Aceste evenimente au provocat, remarcă Gunther, întărirea pozițiilor anitsemite în România, astfel că la București seoseau zilnic „rapoarte cu privire la persecuții și asasinări ale evreilor în satele și orașelele din Moldova de-a lungul frontierei, deși era dificil de determinat câte anume din acestea erau adevărate”³⁷.

Anexarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei, remarcă observatorii americani, a constituit „un mare șoc pentru publicul care vreme de douăzeci de ani a fost hrănit cu vorbe tari despre capacitatea și voința României de a-și

---

³⁴ J. P. Ratay (Atașatul military al S.U.A. în România), *Rumania. Comments on the current events, August 7, 1940 (report no. 2548)*, în A.N.I.C., fond Microfilme S.U.A., inventar 1806, rola 686

³⁵ *Ibidem*

³⁶ *The Minister in Rumania (Gunther), to the Secretary of State, July 2, 1940*, în *FRUS, 1940*, vol. 2, p. 764-765

³⁷ *Ibidem, The Minister in Rumania (Gunther) to the Secretary of State, July 12, 1940*, p. 766

*apăra pământurile cu orice preț*³⁸. Cedarea fără luptă a Basarabiei, observă George Howard Earle, ambasadorul american în Bulgaria, care a vizitat România în contextul acestor evenimente, a provocat nu doar o criză de imagine a conducerii țării și de încredere a populației în capacitățile acesteia, ci și un colaps în rândul societății civile și al armatei³⁹. Foarte interesante și instructive sunt observațiile americanilor referitoare la atitudinea publicului român față de Anglia și Germania în contextul acestui șoc psihologic. Atitudinea publicului față de britanici în urma cedării era foarte negativă și ea era în bună parte îndreptățită întrucât Anglia, prin conduita sa în contextul anexării sovietice a Basarabiei, și-a încălcat de două ori cuvântul și obligațiile luate, odată față de Tratatului din 28 august 1920, și a doua oară față de garanțiile de securitate oferite României la 13 aprilie 1939⁴⁰. Pe de altă parte însă americanii observă că sentimentul antibritanic din societatea românească era alimentat și de zvonuri neîntemeiate, precum că sovieticii au ocupat Basarabia în urma uneltirilor Londrei, care avea interesul să provoace o ciocnire între aceștia și nemți. Diplomații americani de la București erau de părere că sursa acestor zvonuri, lansate în scopul de a submina simpatiile pro-Aliate, nu puteau fi decât agenții germani.⁴¹

---

³⁸ *The Minister in Rumania (Gunther) to the Secretary of State, June 28, 1940*, în *FRUS, 1940*, vol. 1, p. 485-486

³⁹ *Earle către Secretarul de Stat, 22 iulie 1940*, 871.00/762, în A.N.R., fond Microfilme S.U.A., inventar 1804, rola 662

⁴⁰ Vezi mai multe detalii despre poziția Londrei în legătură cu această problemă în Paul D. Quinlan, *Ciocnire deasupra României. Politica anglo-americană față de România (1938-1947)*, Iași 1995, p. 52

⁴¹ *The Minister in Rumania (Gunther) to the Secretary of State, June 28, 1940*, în *FRUS, 1940*, vol. 1, p. 485-486. Această atitudine falsă a legăției germane de la București, mimând surpriza și indignarea, și-a găsit reflectare și în presa americană (AP): *Boncescu către Digepres, 28 iunie 1940*, în Arhivele M.A.E., fond Washington, vol. 233

Cît privește reacția pe care anexarea Basarabiei a provocat-o în cercurile oficiale din Statele Unite, ministrul României la Washington, Radu Irimescu, aprecia că în S.U.A. „ocuparea Basarabiei și a Bucovinei de Nord [era interpretată] ca o mișcare îndreptată contra Germaniei. Ca atare, acțiunea sovietică găsește aici nu numai înțelegere, dar, tacit, și aprobare”. Cu aceeași ocazie, Irimescu observă că în S.U.A. atitudinea era tot mai pronunțată antigermană și că în acest context embargoul american asupra exporturilor de bunuri cu valoare strategică în U.R.S.S. care a fost instituit după agresiunea sovietică în Finlanda, era treptat, ridicat. Oficialii americani, credea Irimescu, sperau că interesele divergente ale Germaniei și ale U.R.S.S. vor provoca, în cele din urmă, un război între acestea⁴². Americanii nu erau departe de adevăr. Se știe că pretenția sovietică asupra Bucovinei și posibilitatea ca, în contextul ultimatului sovietic, România să devină teatrul unor operațiuni militare (ce ar fi periclitat interesele economice germane), au provocat reacții negative ale nemților și au constituit primele motive serioase de dispută în relațiile, de altfel foarte bune, dintre Hitler și Stalin din acea perioadă⁴³. În această privință, Irimescu mai

---

⁴² *Irimescu către M.A.S., 1 iulie 1940*, în Arhivele M.A.E., fond 71/1920-1944, *SUA relații cu România (1940-1941)*, vol. 39, f. 41-42. Cu privire la atitudinea S.U.A. față de U.R.S.S în acea perioadă, Irimescu aduce exemplul Țărilor Baltice. Refuzul american de a recunoaște anexarea acestora la U.R.S.S., era, în opinia ministrului roman, „un gest platonice”, pentru că relațiile economice din acea perioadă dintre S.U.A. și Uniunea Sovietică și mai ales exportul american de materii prime în Rusia, demonstra că, de fapt, „Statele Unite continuă a încuraja pe sub mână U.R.S.S.”: *Irimescu către M.A.S., 27 iunie 1940*, Arhivele M.A.E., fond 71/1920-1944, *Telegrame S.U.A.*, vol. 3 (1940-1941), f. 32

⁴³ *Diplomația. Ambasadorul Schulenburg către Ministerul de Externe al Germaniei, 23 iunie 1940*, p. 126-127; *Ibidem, Memorandumul lui Ribbentrop pentru Hitler, 24 iunie 1940*, p. 129; *Nazi-Soviet..., The Reich Foreign Minister to the German Ambassador in the Soviet Union (Schulenburg), 25 June 1940; The*

transmite de la Washington o depeșă foarte prețioasă prin informațiile pe care le conținea. Astfel, conform ministrului român, în legătură cu circumstanțele ultimatumului sovietic, „cercurile oficiale americane” erau la curent cu faptul că „germanii au fost surprinși de bruscarele evenimentului, adică de momentul și metoda adoptată față de noi, nu însă de delimitarea teritoriului ocupat, asupra căruia a existat un acord”⁴⁴.

German Ambassador in the Soviet Union (Schulenburg) to the German Foreign Office, June 26 1940 p. 158-160; Ibidem, *The German Ambassador in the Soviet Union (Schulenburg) to the German Foreign Office, June 26, 1940* p. 162; Ibidem, *The Reich Foreign Minister to the German Foreign Office, June 27, 1940*, p. 163

⁴⁴ Irimescu către M.A.S., 12 iulie 1940, în Arhivele M.A.E., fond 71/1920-1944, *SUA relații cu România (1940-1941)*, vol. 39, f. 58

... Nimic nu se uită...

de Iurie Colesnic

Oricâte scrieri și publicații am găsi pentru evenimentele din 28 iunie 1940, totuși cele mai elocvente, cu adevărat tragice sunt povestirile martorilor oculari. Ele păstrează în timp toată tensiunea și accentele epocii.

Pan Halippa, aflat la 27 iunie 1940 la Chișinău, nu știa despre cedarea Basarabiei, cum nu știa nimic nici rezidentul regal al ținutului Nistru Grigore Cazacliu, cu care acesta comunica. În articolul „*Jar vremuri de bejenie*”⁴⁵, Halippa descrie acea zi nefastă:

„Am stat până în zorii zilei de 28 iunie lângă telefon, răspunzând tuturor care mă întrebau ce-i de făcut. Mi-au sunat și la ușă câțiva prieteni și de câte ori mă duceam să deschid, vedeam cum se expediază bagaje în camioane mari.

De la un timp, hurelul străzilor Chișinăului, din cauza plecării tunurilor și tancurilor, a umplut tot văzduhul. Eu nu puteam însă întreprinde nimic, neavând nici lăzi pregătite pentru împachetarea cărților.

Pe la ora 3 de noapte am adormit lângă telefon, în fotoliul meu larg și comod, și m-am trezit buimac pe la șase, din cauza unui sunet deznădăjduit și lung la ușă. M-am dus să deschid. Era cunoscutul scriitor basarabean, bătrânul Gheorghe Madan, care a venit să vadă dacă am plecat. În fugă, mi-a spus că nu-i vreme de pierdut și că ar fugi și el, dar n-are bani de drum. I-am dat poate mai mult decât la ce se aștepta el și a plecat cu blesteme grele și neobișnuite în gura unui bătrân blând și obosit de viață: blestema pe acei care aruncau pământul natal al Basarabiei în noul infern al suferinței. Tot atunci a venit un nepot al meu – funcționar la

---

⁴⁵ *Viața Basarabiei*, 1940, nr.7-8, pag.59-63

Rezidenția Regală – să mă anunțe în numele rezidentului să plec imediat, căci se formează de-acum bande, care vor căuta să împiedice plecarea foștilor politicieni basarabeni.

Ce era de făcut? Pierdusem atâta vreme în așteptarea unui cuvânt de ordine și mai ales de ajutor. Nu l-am căpătat și acum nu-mi rămânea decât să adun câteva cămăși și o haină în bagajul de mână și să plec sărac și osândit să-mi petrec restul vieții într-o pribegie printre frați de același sânge, dar fără cărțile mele dragi, fără tablourile și obiectele de artă pe care le-au adunat cu atâta dragoste și atâtea jertfe materiale nevastă-mea și cumnată-mea!

Din ajun comandasem două-trei lăzi, dar nu mi-au sosit decât în momentul când plecam cu puținul bagaj adunat într-un geamantan și două-trei pleduri. Căruțașul, pe care l-am găsit cu mare greutate, mi-a cerut 300 de lei ca să mă ducă cu bruma aceasta de avere la gară și n-a vrut să urnească din loc până când nu i-am pus banii în palmă.

La ieșire din casă am îmbrățișat pe cei câțiva poeți și scriitori care veniseră să mă vadă și să mă petreacă. Am plecat la gară sub cârâitul zgomotos de pe acoperișurile caselor și croncănitul grav al ciorilor! Le invidiam și pe unele și pe altele, pentru că puteau să rămână fără nicio teamă în cuiburile lor din coșurile caselor și din copacii înalți ai grădinilor. Eu însă eram silit să lepăd casa, în care trăisem douăzeci și șapte de ani, unde redactasem ziarele și revistele „Cuvânt moldovenesc” și „Viața Basarabiei” și unde s-au pus la cale atâtea acte în legătură cu mișcarea națională din Basarabia!

În gară, numai mulțumită unui hamal, pe care l-am avut de-atâtea ori ascultător la conferințele mele populare în cadrul Partidului Național Țărănesc, al Universității Populare Moldovenești și al Universității Muncitorești, am putut răzbate la casa de bagaje și, apoi, într-un compartiment unde am stat înghesuți tot drumul vreo zece

persoane. În compartiment cu mine s-au nimerit Teodor Păduraru, directorul administrativ al revistei „Viața Basarabiei”, și unul din harnicii ei colaboratori, Gheorghe Bezviconi. Cu același tren au mers atâția alți compatrioți basarabeni, pe care i-am putut vedea doar la coborâre în Gara de Nord din București, căci coridoarele vagoanelor erau așa de ticsite de oameni și bagaje, încât era cu neputință să te miști din loc.”

Preotul și cărturarul Paul Mihail descrie cu multă tristețe imensa durere care îi copleșea pe locuitorii Basarabiei în acea tragică zi de 28 iunie 1940, și haosul care începuse să pună stăpânire pe întreaga provincie românească:

„E Vinerea Patimilor României Mari! Sfârșitu-s-a ! Ceea ce generații întregi au luptat, au sângerat, au muncit, s-a risipit, s-a distrus, s-a năruit. Este oare de crezut aceasta, ca în câteva ceasuri să se prăbușească o provincie, să se răpească milioane de oameni și să se sfârșească o religie creștină de două mii de ani ? Ce seară liniștită a fost aseară, nimic nu știam. Dimineața, 28 iunie, printr-o creștină venită la biserică, aflu că Rusia Sovietică a cerut Basarabia și Nordul Bucovinei. A venit Genea (soția lui P. Mihail, n.n.) cu lacrimi de la piață, am alergat la Arhiepiscopie, m-am informat, apoi, trecând pe la Catedrală, am bătut mătanie pe scări și am venit acasă. Lacrimi multe, disperare, jale și tânguiri. Gândul să plecăm cu toții la Iași. Apoi Genea a zis „Pleacă tu, că eu voi orându-i aci și voi veni”. Imposibil de a mai face mișcări. Dispreț față de tine însuși. Luăm geamantanul cu documentele și manuscrisele mele, mă uitam la ele și le lăsam jos. Încotro pleci și cu ce mijloace ? Agitații pe străzi, manifestații de ale evreilor și muncitorilor și bararea drumurilor cu mașini, camioane și căruțe. Armata care se retrage cu capetele în piept, dezarmată, fără ofițeri superiori și tulburările care au început. Se aude țăcănitul mitralierilor. Un cer plumburiu și un zgomot înăbușit care

plutește în văzduh. Ceasul despărțirii de mormintele părinților, de pământul natal, de casă, de agoniseala materială, de documente, cărți și icoane a sunat. Glasul strămoșilor vorbește în mine. Iau drumul pribegiei cu câteva cărți, însemnări, o pâine și încălțat în bocanci pornesc. Întru în biserică, în fața prestolului lui Dumnezeu, îngenunchez, mă rog pentru pământul acesta, biserica aceasta și pentru mine. Îmbrățișez pe Genea, pe Zamfira, care plânge, lacrimi multe, multe și apoi la porțiță întâlnesc un grup de parohieni, cari aflnd că plec au venit cu buchete de flori să mi le prezinte acum, mâine 29 iunie fiind ziua mea. I-am îmbrățișat, sărutat, le-am mulțămuit. A venit și bunica Genei, ne-am luat rămas bun, am rugat-o cât poate să păstreze cărțile și documentele. Încă o sărutare celor dragi, cu șiroaie de lacrimi, pornesc grăbit prin mulțimea ce manifesta și prin marea dezordine ce domnea. La gara Visterniceni, plină cu soldați și evrei, mi se spune că trenul nu mai merge spre Iași. Aștept o bucată de timp, apoi pornesc pe jos pe linia ferată. Înaintea mea sunt atâția. Întâlnesc geamantane părăsite, bucele și bagaje. Toți fug, toți cu spaimă. O doamnă cu o căldare spartă în mână, gesticulează și vorbește întruna. Nimeni nu o ascultă. Cu răsufarea reținută, ajung la gara Ghidighici. Aci găsesc trenul românesc. Mă urc peste bagaje și lume într-un vagon. E ora 12 amiază și Chișinăul a fost ocupat. Seara ajung la Iași. Trenurile veneau unul după altul. Întâlnesc pe Sergiu Roșca. Abia la Iași îmi dau seama că am făcut o ireparabilă greșală, de a fi fără soție și copil. Gara Iași e în haos. Mii de refugiați, bagaje, copii și vagoane...”⁴⁶.

Impresiile unui copil de 15 ani despre această zi o găsim în jurnalul lui Emil Rașcu⁴⁷:

---

⁴⁶ „Jurnal (1940- 1944) și corespondență” de Paul Mihail, pp. 12-14

⁴⁷ E. Rașcu, *Zece săptămâni sub ocupația sovietică a Basarabiei* (28 iunie 1940 – 5 septembrie 1940), Paris, 1996

„... Vineri, 28 iunie – Lovitură neașteptată. Pe 26 iunie 1940, URSS a dat un ultimatum României, cerând cedarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord cu ținutul Herței. Nu ne vine să credem. Oamenii aleargă între ei și la autorități pentru a afla noi vești. Basarabia va fi cedată sau va fi război? Știrile nu sunt limpezi. Unii vor neapărat război, alții, speriați de ororile războiului, speră totuși în tratative și într-o solidaritate internațională. Eu nu prea înțeleg bine aceste lucruri, dar părinții sunt foarte îngrijorați. Ce va fi cu noi? Ce va urma în zilele următoare?...”.

Cum s-au refugiat cei pe care ocupația i-a prins la periferiile provinciei istorice Nicolae Litinschi, care nu a fost scriitor profesionist, ci unul dintre publiciștii care au simțit nevoia să scrie niște pagini memorialistice într-un moment foarte delicat, legat de evacuarea din 1940. Pasajele care urmează sunt extrem de prețioase din motiv că fac parte din puținul bagaj memorialistic rămas nouă de la acele clipe grele. Ele au fost scrise imediat pe urmele evenimentelor, când detaliile erau proaspete, când memoria înregistrase exact toate emoțiile trăite. Rândurile autentice și cutremurătoare pe care le redam mai jos constituie totodată și debutul literar al lui Nicolae Litinschi:

„TRĂITE (28-29.VI.1940)

Joi spre Vineri – noapte de zbucium la Cetatea Albă; mă zvârcolesc în pat; somnul fuge. În întunericul camerei, cu ochii ațintiți în tavan, fără să vadă ceva, pătrund în trecut și caut viitorul apropiat, ziua de mâine, ziua predării.

Doresc să mă concentrez asupra unei idei, vreau să raționez: nu pot... Nu vin idei, ci vedenii; lucruri mărunte, neînsemnate, trec zburdalnic prin creier: cunosc această știre, nevasta, copiii?... Cum plec după ei la Tătărești? Cu ce ajung acasă? Ironie: cuvântul „acasă” sună fals. Mai poți numi casă, încăperile în care stau nedormiți, nevasta și copiii, încăperi pe care le vom părăsi peste 12 ore?

Nu voi dormi; tiptil ies în stradă; semiîntuneric, o rază roșietică abia străbate orizontul. Case închise cu obloane. Oare doarme cineva dincolo de ele, sau ca și mine se zbate în gânduri, căutând să pătrundă necunoscutul?!

Se face ziuă: o știu, hotărârea e luată, ziua când se cere calm și nervi încordați până la nebunie; situația îmi este bine cunoscută și totuși îmi lipsește raționamentul: oare va veni la gară autobusul cel mare? Va veni cel mic? Plouă mărunț. Dar dacă nu vine autobusul? Nevasta cunoaște ce s-a întâmplat? E gata? Cred că n-a dormit!

Ajung la gară; aspect neobișnuit; până la plecare mai am trei ceasuri; stau fără rost, neobservat; caut să înțeleg; nu e aspectul obișnuit al unei gări, deprinsă cu zilnice plecări-veniri; lumea e serioasă, tăcută, cu buzele încleștate; Nu e fugă; văzusem evacuări din Lemberg, Varșovia, Odessa: nimic asemănător! Lent, gânditor se așează lumea în vagoane. Nici o învâlmășeală, nici o grabă.

La ora nouă trenul pornește; ajungem la gara Sarata la unsprezece. Care autobuz a venit: cel mare sau cel mic? Caut să alung gândul neserios: autobuzul este cel mic.

Trecem prin Camcic, Mihăileni, Acmanghit.

Totul este atât de monoton și obișnuit?

Abia la ora unu ajung acasă; lumea forfotă lângă autobuz. „Ce facem?” „Plecare!” Câteva scurte dispozițiuni, după o consultare cu autoritățile; trei autobuse, vechituri dărăpănate, sunt alimentate cu benzină și ulei și acasă...

„Plecăm?”; luăm ceva, puțin de tot, să nu încărcăm mașina! Se adună mai mulți; paisprezece ani n-au fost trăiți fără rost! (...)

Ne-am așezat și ne pregătim de un drum lung; până la Galați avem 170 kilometri; cauciucuri stricate – vom avea pene; vom merge cu greu; nu știu când vom ajunge.

Noaptea târziu ajungem la Fântâna Zânelor; răscruce; un drum spre Ismail, altul pe care-l urmăm, spre Bolgrad.

Fântâna Zânelor; popas. Revizuim mașinile; au rămas doar două: una a luat drumul spre Ismail. Satul doarme. Noi ne-am oprit în mica piață, aproape de fântână; apă minunată – adevărată fântână a zânelor.

Privesc în interiorul autobuselor. Copiii – sunt șase – dorm; restul – suntem douăzeci și trei plecați – stau în nemișcare împietriți. Pentru prima oară îi cercetez pe cei plecați: factorul poștal, doi preoți, tânărul magistrat, o învățătoare, un student, câțiva funcționari de la instituțiile rurale, un avocat de la judecătoria rurală...

Mă uit sus – bagaje: coșuri, geamandane ieftine, baloturi în pânză de sac; nici un sac de voyage; nici un geamandan de piele!

Bine, dar aceștia au plecat; aceștia „fug” de bună voie, nu preferă să rămână în „pământul făgăduinței” în statul anunțatei dreptăți sociale; aceștia sunt reprezentanții clasei asupritoare; aceștia, poate, sunt mânați de dorința de a salva capitalurile; aceștia sunt paraziții și reprezentanții plutocrației?! Ei, zdrențuiți, jerpeliți, ca și averea ce o transportă!

Aceștia fug de răspundere înaintea poporului revoltat? Nu seamănă! – Plecarea noastră are cu totul alt aspect.

Acești douăzeci și trei au avut rosturile lor; au clădit căminurile lor printr-o muncă de ani și totuși pleacă, se lipsesc de tot ce se părea ieri atât de necesar și drag; pleacă spre o nouă muncă, spre a clădi din nou căminul, și bietul factor poștal se va lipsi de multe ca să aducă acasă, o lingură, un castron, pe care l-a aruncat plecând.

Noapte, întuneric, sat străin, pustiu, și totuși cei douăzeci și trei vom pleca mai departe – mânați de idei opuse celor ce s-au stabilit azi în locurile părăsite, mânați de iubirea de țară, de neamul din care coborâm și de dorința de a-l servi mai departe (...)

Au trecut mai bine de douăzeci ani – o viață! S-a muncit; ne-am certat, alegând drumurile și ideile; am semănat și s-a prins: Tatar-Bunarul răzvrătiților a cetit slovele românești; Tatar-Bunarul are bibliotecă de 3000 volume; ne-am certat dacă-i bine să cetim pe Barnovschi, pe Stere, pe Cocea și i-am cetit!... Trec gândurile, se grămădesc... și troița sculptată în stejar din centrul Tatar-Bunarului a rămas; și cântecele străjerești și ale premilitarilor: „Doamne miluiește” au rămas și vor rămâne. (...)

Trec trenurile pe lângă drumul ce urmăm; soldați, civili, ceva bagaje; trec pe drum convoiurile. Începând de la Bolgrad, aproape la fiecare pas, căruțe încărcate cu boarfe, lucrători, țărani, intelectuali: reprezentanții „plutocratici”, „paraziți”, cum vor zice ideologii comunismului!

Trecem Cișmichioiul; sus, un avion, alături de el ca niște ciori, ce apropiindu-se de pământ, se măresc – parașutiști. Au rămas în urma noastră; încă o pană și intrăm în Reni; aproape e Dunărea, punctul final al retragerii noastre. În Reni, mișcare pe străzi; caravana noastră, prăfuită, noi nedormiți, obosiți, atragem puțină atenție; grupuri de locuitori se plimbă pe străzi; nu vezi nici lucrători, nici țărani, – numai surtucari, fete împodobite și atât.

Podul! Nervii, zdruncinați de drum și nopți nedormite, se redresează. Dunărea și Prutul, Dunărea noastră, Prutul nostru sunt sub picioarele noastre.

Acum, ultimele priviri spre Basarabia, spre câmpiile ei; privirea lăuntrică pătrunde până la Răut, prin câmpiile Bugeacului, spre codrii Orheiului și Lăpușnei, spre lanurile Bălților și Sorocii; văd norodul moldovenesc din nou rupt din trupul națiunii; văd din nou pe țăranul moldovean, muncitor, evlavios, cinstit, supus calvarului unor experiențe ale oamenilor lipsiți de patrie, națiune și spirit uman.”

Bucovina de Nord a trecut și ea, în acele zile, prin același calvar. Pepe Georgescu, om de cultură bucovinean, a mărturisit într-un amplu jurnal memorialistic 265 de zile petrecute la Cernăuți sub ocupația bolșevică, în perioada 28 iunie 1940 – 20 martie 1941⁴⁸. Reproducem mai jos câteva fragmente despre momentul ocupației sovietice:

„În dimineața zilei de vineri 28 iunie a început o goană nebună după mașini și trăsuri. Mașini erau puține și acelea, aproape toate, au fost rechiziționate de armată, de poliție sau de alte autorități, așa că majoritatea populației a rămas să plece cu trenul.

Nici trăsuri nu se mai aflau. Dacă, ici-colo, se mai găsea câte un birjar, acesta cerea câte 7-8 mii lei pentru o cursă la gară. În această situație își poate oricine închipui disperarea populației care trebuia să se refugieze și care în majoritatea cazurilor erau funcționari, pensionari și familiile ofițerilor și concentraților de pe diferite zone, de care nu s-a îngrijit absolut nimeni.

Pe la orele 12 toate ce se mai aflau în zona de frontieră, au părăsit Cernăuțiul. Mai rămăsese doar o companie de jandarmi sub comanda distinsului și energicului ofițer care era colonelul Barozzi, inspectorul de jandarmi din Cernăuți și numai datorită curajului și inițiativei acestui brav colonel populația românească n-a fost măcelărită de bandele de străini și pușcăriași care se răsculasera. (...)

Într-o parte a orașului se auzi o împușcătură, apoi alta și altele, până când împușcăturile erau atât de dese, că-ți făcea impresia unui front de luptă. În piața Grigore Ghica Vodă, unde se afla penitenciarul, împușcăturile se înteteau. Banda de străini comuniști și derbedei ai mahalalelor se îndreptau spre centru.

Pe strada Regele Ferdinand I, un grup de golani conduși de agenți sovietici cu steaguri roșii, veneau spre

---

⁴⁸ Patrimoniul, 1991, nr.2, pag. 88 – 90

Piața Unirii. Unii cântau Internaționala, alții fluierau și cea mai mare parte înjurau și strigau.

Pe străzile Titu Maiorescu și Brâncoveanu, alte două grupuri se îndreptau spre penitenciarul din piața Grigore Ghica Vodă unde o mulțime de muncitori, derbedei și străini voiau să forțeze ușile penitenciarului ca să elibereze pușcărișii din închisoare. Un gardian de la penitenciar a fost ucis. Ceilalți nemaiputând rezista au fugit. Porțile închisorii s-au deschis și epavele societății au ieșit afară. Prima lor intenție a fost să se îndrepte spre Rezidența Regală și Inspectoratul de jandarmi care se aflau în apropiere și unde vedeau cordoane de jandarmi. Dar o salvă de carabine le-a stingherit planul și au pornit zbierând pe strada Brâncoveanu în jos, spre Piața Unirii. În drum, aceste bande au devastat câteva prăvălii și foarte multe bodegi și restaurante, iar după ce s-au îmbătat, mâncările și băuturile care de dimineață nu se mai vindeau consumatorilor, erau aruncate pe străzi. Trecătorii erau oprți și bătuți până la sânge. Jandarmii colonelului Barozzi erau prea puțini ca să poată menține ordinea. (...)

Dinspre gara mare se auzea un zgomot asurzitor de motoare și strigăte nedeslușite. Zgomotul se apropia tot mai mult de centrul orașului, odată cu trepidațiile infernale ale unei escadrile de aviație. Cele câteva clipe până la sosirea primelor tancuri sovietice, erau revoltător de chinuitoare. Pe fețele străinilor, decorați cu pânză roșie de diferite dimensiuni, se citea o bucurie diabolică, iar privirile încremenite în direcția de unde veneau tancurile, parcă așteptau o revelație dumnezeiască.

În urletele bestiale ale străinilor și în groaza privirii populației românești, primele tancuri apărură în Piața Unirii. Pe boturile lor cenușii copiii de străini stăteau în picioare cu stegulețe roșii și cu flori. Strigătele lor de : „Trăiască armata roșie, trăiască Stalin” se amestecau cu

strigătele altor simpatizanți ai sovieticilor, ce așteptau în piață și pe străzi.

Tancurile se îndreptară spre Rezidența Regală și spre celelalte autorități, unde erau așteptate de o comisie românească pentru predarea orașului. Intrarea străzilor se baricada cu alte tancuri, iar altă parte se îndrepta spre interiorul țării, pe care-l mai aveau de furat.

Deși în convenție se prevăzuseră patru zile în care timp se putea face evacuările populației românești care mai rămăsese în Cernăuți, imediat după predarea orașului, pe ziduri apăru prima ordonanță în care, printre altele, se prevedea că cine va părăsi orașul va fi imediat împușcat. De la apariția acestui comunicat a început calvarul populației românești rămasă în Cernăuți și care nu mai avea nici o nădejde de scăpare.”

Tragedii la indigo: paralele istorice ale destrămării României în 1940, ale Republicii Moldova în 1992 și ale Ucrainei în 2014

de Octavian Țicu

Istoria are capacitatea uimitoare de a se repeta, mai ales atunci când oamenii nu trag din lecțiile sale concluzii corespunzătoare. Situația în care s-a pomenit Europa și lumea după anexarea Crimeii și războiul din estul Ucrainei în 2014 nu este extraordinară și nemaîntâlnită în istorie. Din contra, așa cum sugerează Arnold J. Toynbee în *Studiu asupra Istoriei*, ciclitatea evenimentelor este halucinantă și ușor de intuit, la fel ca și ascensiunea, măreția și decăderea unor civilizații.

Multe paralele și asemănări între tragedia ucraineană de acum și cele două tragedii românești din 1940 și 1992, când pe rând, URSS apoi Federația Rusă, folosind ca pretext degradarea contextului intern și internațional vor proceda la anexări teritoriale din contul României și Republicii Moldova.

Pe 26 – 28 iunie 1940, România a primit două note ultimative din partea Uniunii Sovietice, prin care se cerea evacuarea administrației civile și a armatei române de pe teritoriul dintre Prut și Nistru și din partea nordică a regiunii Bucovina. În cazul în care retragerea nu s-ar fi făcut în termenul impus de patru zile, România era amenințată cu războiul. Din cauza presiunilor conjugate ruso-germane venite de la Moscova și de la Berlin, administrația și armata română s-au retras pentru a evita războiul. Aceste evenimente s-au petrecut în context geopolitic mai larg, în care, prin pactul expansionist Ribbentrop-Molotov din 23 august 1939, Germania nazistă și Uniunea Sovietică își împărțiseră, în mod imperialist, sferele de influență teritorială în Europa Răsăriteană, după care, tot în 1939, a început cel de-al Doilea

Război Mondial, prin atacarea Poloniei de către Germania hitleristă, la 1 septembrie 1939. La 17 septembrie 1939 are loc invazia sovietică a Poloniei.

Prin decizia Sovietului Suprem al URSS din 2 august 1940 „Cu privire la formarea RSS Moldovenești unionale”, *„în componența RSSM unionale sunt incluse orașele Tiraspol și Grigoriopol, raioanele Grigoriopol, Dubăsari, Camenca, Râbnița, Slobozia și Tiraspol ale RASS Moldovenești, orașul Chișinău și județele Bălți, Bender, Chișinău, Cahul, Orhei și Soroca ale Basarabiei”*. După consultări și delimitări de teritorii la fața locului, hotarul dintre RSS Moldovenească și RSS Ucraineană a fost stabilit printr-un decret al Prezidiului Sovietului Suprem al URSS, din 4 noiembrie 1940.

Sovieticii nu au urmat o logică istorică sau culturală la formarea noii republici, ci doar considerente strategice, imperiale. În afară de ideea de a distruge integritatea istorică a Basarabiei, pentru a pune în dificultate o eventuală rupere a acestui teritoriu de la imperiul sovietic, strategiile Moscovei au urmărit securizarea accesului statului sovietic la Dunăre (prin intermediul unei republici slave de încredere) și transformarea RSS Moldovenească într-o entitate politico-geografică fără acces la oceanul planetar. La formularea acestei politici nu putem nega rolul și presiunea exercitată de oficialitățile comuniste ucrainene atât în termenii ultimatumului sovietic privind Basarabia, cât și ai principiului Piedmontist.

În cadrul noilor frontiere fixate teritoriul disputat dintre Nistru și Prut, Basarabia, a încetat să mai fie o entitate compactă unică, iar acest fapt s-a realizat, pe lângă cele menționate, și din raționamentul de a complica ulterior o eventuală întoarcere a acestui teritoriu la România.

Odată cu anexarea Basarabiei și crearea RSSM, Moscova au procedat la construcția „Moldovenismului sovietic”, o politică de stat în RASSM, RSSM și URSS, care a avut ca idee fixă cultivarea unei diferențe politice, etnice, istorice, culturale

și lingvistice între populația RSSM și cea din restul României. Potrivit acestei politici „moldovenii” și românii sunt două popoare diferite, care vorbesc limbi diferite, iar istoriile lor, chiar dacă s-au intersectat în timp, au trasee diferite.

Războiul de la Nistru (cunoscut de asemenea ca Războiul/Conflictul Transnistrean sau Războiul de independență) din anul 1992 este un episod al îndelungatei conflictologii ruso/sovieto-române, care durează din 1791, când armata rusă a ajuns la Nistru și a pus fundamentele fortăreței Tiraspolului, devenită un punct de reper important în strategiile imperiale ruse spre Balcani. Cu alte cuvinte, evenimentele de la Nistru din 1992 sunt o continuare a fragmentării spațiului românesc întreprinse în 1812 și 1940, dar și a altor manifestări de ostilitate manifestate față de români în anii 1919 (Hotin și Tighina) și 1924 (Tatarbunar). Grăitoare din acest punct de vedere sunt declarațiile lui Ghenadie Seleznev, președintele Dumei de Stat a Rusiei, care în timpul vizitei oficiale la Chișinău din 1992 spunea: *„Noi, rușii, a trebuit să susținem Transnistria în conflict. Dacă nu i-am fi susținut pe transnistreni în conflict, Moldova ar fi fost acum parte integrantă a României”*.

Războiul ruso/sovietic de agresiune față de Republica Moldova are două tipuri de cauze, care deși diferite ca periodizare, circumscriu până la urmă interesului imperial al Federației Ruse. Primul tip ține de perioada sovietică și este caracterizat de trei aspecte: 1. Condiția istorică improprie de conviețuire a celor două entități (Basarabia și RASSM/Transnistria), diferite din punct de vedere identitar și civilizațional, una raportându-se la spațiul românesc și cel european, iar cealaltă la lumea rusă, sovietică; 2. Începutul mișcării de renaștere națională în RSSM, care a determinat elitele rusofone, dominante în republică, să conștientizeze pericolul inversării repertoriului politic, lingvistic și cultural spre majoritatea românească, fapt ce a condus pe de o parte la

radicalizarea minorităților etnice în dreapta Nistrului, iar pe de altă parte la începutul mișcărilor de secesionism în partea stânga a Nistrului, considerată un teren de refugiu pentru elitele politice și populația ruso/sovietică; 3. Interesele centrului imperial sovietic de a menține RSS Moldova în cadrul Uniunii Sovietice și a contracara independența statului moldovenesc.

Cel de-al doilea tip de cauze reiese din perioada de după independență, acestea fiind rezultatul unei coliziuni dintre fragilitatea noului stat moldovenesc, care a dorit prin forța armată impunerea ordinii constituționale și controlului asupra unui teritoriu ce-i aparținea de drept, și aspirațiile neo-imperiale ale Federației Ruse de a-și construi „vecinătatea apropiată” în conformitatea cu propriile interese. În acest context, ideea unirii Republicii Moldova cu România a fost folosită ca o sperietoare de propagandă rusă, deopotrivă pentru a mobiliza rușii din regiunii și din Federația Rusă, dar și pentru a determina clasa politică moldovenească să revadă reperatele de constituire a noului stat.

Drept rezultat direct al războiului, în regiunea transnistreană a fost instalat un regim separatist, care se consideră integral parte a lumii politice și culturale ruse („Transnistria este pământ rus” – „Pridnestrovie – russkaya zemlea” – este sloganul acestei orientări), deși o treime din populație se consideră moldoveni, iar altă treime ucraineni. Apariția la 2 septembrie 1990, în contextul destrămării URSS, a „Republicii Moldovenești Nistrene” (“Moldavskaja Pridnestrovskaja Respublika”- “PMR”), realizată la acel moment cu suportul centrului sovietic, iar ulterior cu cel al Federației Ruse, a condus la declanșarea unui conflict armat, soldat cu scindarea Republicii Moldova în două entități. Ambele părți consideră acest război ca unul de independență și integritate teritorială: Chișinăul față de Federația Rusă, iar Tiraspolul față de Republica Moldova.

Războiul din Ucraina a început la 24 februarie 2014, ca urmare a Revoluției ucrainene pro-europene soldate cu o lovitură de stat, când trupe speciale rusești fără însemne au preluat controlul asupra celei mai mari părți a peninsulei Crimeea, inclusiv clădiri civile, aeroporturi și baze militare. În aceeași zi, legiuitorul rus a aprobat prezența militarilor ruși în Crimeea și estul Ucrainei.

Conflictul armat a urmat în estul Ucrainei, operațiunile militare având loc pe teritoriile regiunilor Donbas (regiune în estul Ucrainei, care include regiunile Donețk și Luhansk) ale Ucrainei, care au început în aprilie 2014. Ca rezultat al războiului va fi anunțată „Republica Populară Donețk” (în limba rusă, Донецкая народная республика), un stat auto-proclamat, format la 7 aprilie 2014 în urma protestelor proruse din sud-estul Ucrainei. Crearea Republicii Populare Donețk a fost anunțată de susținătorii federalizării Ucrainei. Actuala guvernare a Ucrainei caracterizează structura dată fiind o organizație teroristă separatistă.

La 13 aprilie 2014 *de facto* RPD a stabilit controlul în aproape toată Regiunea Donețk. Conform împărțirii administrative a Ucrainei, Regiunea Donețk este parte componentă a țării. Potrivit Kievului, separatiștii prorusi din estul Ucrainei sunt militanți înarmați care ar avea legătură cu armata rusă, de asemenea tehnica lor de luptă este rusă. La 11 mai 2014 s-a realizat un referendum controversat în urma căruia „Republica Populară Donețk” și-a declarat unilateral independența. Pavel Gubarev, așa-zisul guvernator al regiunii, a declarat că urmează unirea cu „Republica Populară Lugansk” pentru crearea Novorosiei și aderarea acestui nou stat la Uniunea Vamală. Referendumul nu a fost recunoscut de Kiev și unele țări din Occident, dar Rusia a declarat că respectă „dorința poporului”.

Recursul la istorie este ajutător în înțelegerea acestor tragedii, dar și în observarea cel puțin a două asemănări.

Prima este fragmentarea teritorială sub presiunea armelor sau șantajului cu atac armat, iar ce de-a doua construcția unor pseudo-state și identități, ancorate într-o formă de regionalism. Pentru că așa cum sovieticii în 1940 au rupt Basarabia și au construit RSS Moldovenească, cu tot tacâmul de ingrediente sociale și culturale, cum ar fi „elitele”, „limba moldovenească” și „popor moldovenesc”, la fel cum după 1990 s-a procedat la construirea „poporului transnistrean” și a „Republicii Moldovenești Nistrene”, actualmente în estul Ucrainei s-a format „Republica Populară Donețk” și se construiește identitatea „donbasiană”.

Desigur contextul extern este altul, în ambele cazuri românești am fost lăsați de izbeliște, față în față cu o enormitate euroasiatică, pe când actualmente efortul militar ucrainean este întreținut și susținut de întreaga lume occidentală. Pentru că miza acestei bătălii este crucială pentru viitorul construcției de securitate europeană. Dar nu trebuie să uităm că românii au luptat, începând cu anul 1941 pentru Basarabia, iar în 1991-1992 pentru integritatea R. Moldova. În ambele cazuri într-o ambianță externă nefericită și în ambele cazuri împotriva aceluiași inamic pe care îl infruntă acum Ucraina – Rusia, sub diferitele ei forme statale.